

МІНІСТЕРСТВО ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ХОТИНСЬКИЙ»
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ІНСТИТУТ БІОЛОГІЇ, ХІМІЇ ТА БІОРЕСУРСІВ
ЕКОЛОГО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
БУКОВИНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПРИРОДИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКЕ ОРНІТОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ФЛОРИСТИЧНИХ І ФАУНІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ П'ЯТОЇ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

19 квітня 2018 року
м. Чернівці, УКРАЇНА

Наукові редактори

доктор біологічних наук, професор **І. І. Чорней**,
кандидат біологічних наук **І. В. Скільський**,
А. В. Юзик

Чернівці
«Друк Арт»
2018

MINISTRY OF ECOLOGY AND NATURAL RESOURCES OF UKRAINE
KHOTYN NATIONAL PARK
YURIY FEDKOVYCH CHERNIVTSI NATIONAL UNIVERSITY
INSTITUTE OF BIOLOGY, CHEMISTRY, AND BIORESOURCES
CENTRE FOR ECOLOGICAL EDUCATION IN BIODIVERSITY CONSERVATION
CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM
BUKOVYNIAN SOCIETY OF NATURE INVESTIGATORS
NATIONAL ACADEMY OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE
CHERNIVTSI REGIONAL ORGANIZATION OF THE UKRAINIAN SOCIETY
OF NATURE CONSERVATION
WEST-UKRAINIAN ORNITHOLOGICAL SOCIETY
CHERNIVTSI REGIONAL STATE ADMINISTRATION
DEPARTMENT OF ECOLOGY AND NATURAL RESOURCES

REGIONAL ASPECTS OF FLORISTIC AND FAUNISTIC RESEARCH

PROCEEDINGS OF THE FIFTH INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

19 April 2018
Chernivtsi, UKRAINE

Edited by
Prof. **I. I. Chornei**, DSc
I. V. Skilsky, PhD
A. V. Yuzyk

Chernivtsi
Druk Art
2018

батоги (*Cichorium intybus* (L.)), злинка канадська (*Conyza canadensis* (L.) Cronquist.), плоскуха звичайна або півняче просо (*Echinochloa crusgalli* (L.) P. Beauv.), незбутниця дрібноквітова (*Galinsoga parviflora* Cav.), глуха кропива біла (*Lamium album* L.), тонкопромінник одорічний (*Phalacrolooma annuum* (L.) Dumort.), робінія звичайна або біла акація (*Robinia pseudoacacia* L.), золотушник канадський (*Solidago canadensis* L.), вербена лікарська (*Verbena officinalis* L.), нетреба ельбінська (*Xanthium albinum* (Widder) H. Scholz). Також у національному парку виявлено 37 рідкісних видів рослин, які належать до 16 родин.

З метою збереження флори на території НПП «Хотинський» постійно проводиться інвентаризація місць зростання типових, рідкісних чи раритетних видів, моніторинг за станом їх популяцій; розподіл рослинності за еколого-фітоценотичною (домінантною) та еколого-флористичною структурою; створення сприятливих умов для кращого збереження видів у природних місцях шляхом реалізації конкретних програм і менеджмент-планів («Клокичка периста» й інші). Внаслідок інтенсивного обстеження території національного парку кожного року список рослин поповнюється на 20–30 видів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коржик В. П., Токарюк А. І., Чорней І. І., Скільський І. В., Буджак В. В. Удосконалена схема фізико-географічного районування Чернівецької області та деякі ботаніко-зоологічні особливості виділених хоріонів // Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матер. Другої міжнар. наук.-практ. конф. (24–25 квітня 2015 року, смт Путила, Чернівецька область, Україна). – Чернівці: Друк Арт, 2015. – С. 167–186.
2. Літопис природи / Національний природний парк «Хотинський». – Хотин, 2017. – Кн. 5 (2016 рік). – 558 с.

САДИ І ПАРКИ КОЛИШНІХ ЗАЛІЗНИХ РУДНИКІВ КРИВОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

В. М. Савосько, Н. В. Товстоляк

Криворізький державний педагогічний університет, УКРАЇНА
savosko1970@gmail.com

Загально визнано, що в сучасних промислових регіонах деревно-чагарникові рослини відіграють значну роль в оптимізації середовища існування людини. Проте, у промислових регіонах, котрі розташовані у Степовій зоні, спостерігається прискорений розвиток, передчасне старіння цих рослин та зменшення їх фітомеліоративної ефективності. У зв'язку з цим, до цих пір залишається актуальним дослідження сучасного стану садово-паркових насаджень у всіх промислових регіонах.

Серед об'єктів озеленення Криворізького гірничо-металургійного регіону особливої уваги заслуговують сади і парки колишніх залізних рудників. Ці об'єкти озеленення були закладені у 30–50-х роках ХХ ст. із залученням значних коштів та впроваджені найкращі досягнення тогочасної наукової думки. У наш час сади і парки колишніх залізних рудників Криворіжжя являють собою унікальну наукову платформу для підсумовування результатів багатолітнього експерименту з екологічної обумовленості складу та стану дерев і чагарників.

Мета роботи – проаналізувати сучасний стан садів і парків колишніх залізних рудників Криворіжжя.

Протягом 2013–2017 років було досліджено дев'ять об'єктів садово-паркового господарства Криворіжжя; серед них сім діючих парків («Тернівський», «Шахтарський», «Затишний», спортивний парк імені Суворова, парк біля палацу культури шахти «Родіна», «Саксаганський» і «Руданівський»), один занедбаний парк у зоні відчуження (парк шахти «Гвардійська»), один сад готелю «Park House» (приватна власність). Спочатку була проаналізована історична характеристика зазначених об'єктів озеленення. У подальшому маршрутним методом досліджено структурно-функціональну організацію та стан садів і парків та з'ясовано загальний рівень розвитку їх деревно-чагарникових насаджень.

Перші спроби створення об'єктів садово-паркового господарства (в сучасному розумінні) поруч із залізними рудниками Криворіжжя відбулися ще за часів «залізної лихоманки» – на початку ХХ ст. Однак вони в більшості випадків були дуже не чисельними. У той час, як системне та масштабне озеленення територій рудників регіону розпочалося із 30-х років ХХ ст. При цьому найбільший розквіт їх садів і парків припадає на 50–60-ті роки ХХ ст. Саме в цей час виключно рудники видобували основну масу залізної руди в регіоні. Надалі (в 70–80-х роках ХХ ст.) були збудовані потужні гірничо-збагачувальні комбінати та нові житлові масиви. Як наслідок, відокремлені шахтарські селища стали фактичною частиною міста, а сади і парки рудників отримали інший соціальний статус.

Парк «Тернівський» – районний парк культури та відпочинку, створений у 1963 році, знаходиться на території колишнього рудника Колачевського. За радянських часів цей рудник мав назву ім. Орджонікідзе та ім. Леніна, що знайшло своє відображення в назвах цього парку. У наш час парк «Тернівський» розташований у межах великого житлового масиву поруч із міською «червоною лінією», структурно та функціонально достатньо організований, має розвинену мережу пішохідних доріжок і чітку симетричну будову. У парку «Тернівський» переважають напіввідкриті простори зріджених зелених насаджень із груповим або рівномірним розміщенням, а також відкриті простори коротких перспектив, зустрічаються як окремі групові композиції, так і рядові насадження й алеї.

Парк шахти «Гвардійська» – створений у 1936 році на території колишнього Олександрівського рудника як парк культури та відпочинку. За радянських часів мав назву парку рудників ім. Рози Люксембург та «Гвардійського». На противагу 30–60-м рокам ХХ ст. активно використовувався як провідний об'єкт озеленення шахтарського селища. Стратегічний вибір місця для цього парку виявився вкрай недалекоглядним. Тому, що починаючи з 70-х років ХХ ст. парк шахти «Гвардійська» разом із прилеглими територіями поступово занепадає, оскільки виявився розташований поруч із зоною провалів. У наш час палац культури зруйнований, парк дуже занедбаний та фактично знаходиться на стадії культивованої деградації. У його насадженнях переважають напіввідкриті простори зріджених насаджень із рівномірним їх розміщенням, групові композиції майже відсутні. Деревно-чагарникові насадження поступово дичавіють, випадають менш стійкі види, практично відсутні чагарники, спостерігається велика частка самооновлення за рахунок самосівів більш стійких видів.

Парк «Шахтарський» – парк культури та відпочинку, знаходиться на території колишнього рудника «Суша Балка», був закладений у 1950 році. За радянських часів він мав назву парку рудників ім. Кагановича та ім. ХХ-го Партз'їзду, а також парк 50-річчя Радянської України. Цей парк розташований по «червоній лінії», поруч із житловим масивом, повністю структурно та функціонально організований, на його території знаходиться меморіальний комплекс. Північно-східна частина парку розташована на правому березі Кресівського водосховища. У його східній частині є дві невеликі водойми штучного походження. При цьому в південній, східній і центральній частинах парку переважають напіввідкриті простори зріджених насаджень із груповим та рівномірним їх розміщенням. Напівзакриті простори рядових насаджень, переважно з рівномірним їх розміщенням, поширені в північно-західній, південно-східній та східній частинах парку.

Парк «Затишний» – парк культури та відпочинку, розташований на території колишнього рудника Новоросійського, був створений 1962 року. У наш час спостерігається поступова деградація парку «Затишний» як рекреаційного осередку, втрачена більша частина структурних елементів, доглянута лише припалацова територія. Має місце омолодження видового складу парку, переважає самооновлення шляхом самосіву, частка квітників незначна.

Спортивний парк імені Суворова – створений у 1933 році як парк культури та відпочинку на теренах колишнього рудника Ростковського, який за радянських часів спочатку мав назву рудник ім. Червоного Жовтня, потім ім. Комінтерну. Парк дуже постраждав під час Другої світової війни, тому зазнав значної реконструкції, зокрема був побудований стадіон (за призначенням став спортивним). У період максимального розквіту в 50–70-х роках ХХ ст. у спортивному парку ім. Суворова функціонували літній театр, павільйони, різноманітні атракціони, дитяча ігрова площадка. Крім того, його територію прикрашали високодекоративні клумби та смарагдові газони. Однак у подальшому парк фактично був залишений поза увагою. Негативним чином на стан цього об'єкта озеленення також вплинула його віддаленість від жит-

лових масивів. На теперішній час лише північна територія спортивного парку ім. Суворова, що розташована поруч зі стадіоном, регулярно доглядається.

Сад готелю «Park House» – знаходиться на території колишнього рудника «Дубова балка», який за радянських часів мав назву ім. Сталіна та «Більшовик». Свого часу на території саду знаходився спеціальний гуртожиток, де зупинялися під час своїх приїздів до міста провідні радянські та комуністичні діячі. У наш час сад готелю «Park House» має повну групу зелених насаджень: деревно-чагарникових, квітково-декоративних і газонів. Однак його структурна організація не передбачена через малу площу та функціональне призначення. На території саду розвинена променева система пішохідних доріжок із сучасним твердим покриттям й обладнана автостоянка. Саду «Park House» притаманні великі простори з короткими перспективами, насадження композиційно оформлені, переважають високодекоративні види, які знаходяться в доглянутому стані.

Районний парк біля Палацу культури шахти «Родіна» – парк культури та відпочинку, розміщений на території колишнього рудника Шмаковського поблизу старої «червоної лінії» та житлового масиву колишнього шахтарського селища. У наш час парк біля Палацу культури шахти «Батьківщина» має хрестоподібну мережу пішохідних доріжок та меморіальний комплекс. Наразі у ньому домінують відкриті простори коротких перспектив, композиційні групи оформлені слабо, переважають рядові насадження, солітери й алеї. Зелені альтанки як вдалий композиційний прийом відсутні. Структурна організація збережена, проте втрачені такі елементи, як літній кінотеатр та атракціони (як можлива альтернатива – дитячий майданчик). Загалом, територія парку відносно доглянута, однак він потребує омолодження видового складу, що практично не відбувається. Процес самооновлення також не спостерігається через постійне санітарне зачищення. У перспективі все це може призвести до поступового зникнення об'єкта озеленення.

Парк «Саксаганський» – парк культури та відпочинку, розташований на колишній території рудника Галковського, який мав назву ім. Кірова та ім. Артема, що відзначалося на назвах парку. У наш час парк «Саксаганський», як провідний районний парк, є основним місцем проведення різноманітних районних святкових заходів. Він чітко структурований на зони фізичної культури і спорту, тихого відпочинку, є дитячий майданчик. Крім того, парк має розвинену променеву мережу пішохідних доріжок. Усі його частини, крім західної, включають відкриті простори коротких перспектив з елементами композицій та рядових насаджень. Західній частині парку притаманні напівзакриті простори рядових насаджень, переважно за рахунок самосіву.

Парк «Руданівський» – створений у 1930 році як парк культури та відпочинку, знаходиться на території колишнього Карнаватського рудника, який у 30–90-х роках ХХ ст. мав назву ім. Дзержинського і був найпотужнішим рудником Криворіжжя. Розташований поруч із парком стадіону «Гірник» до 1970-х років вважався центральним міським стадіоном. Проте в 90-ті роки ХХ ст. шахти рудника поступово припинили свою діяльність, а його територія була передана на баланс інших підприємств. Приблизно водночас палац культури був переданий Криворізькому міському театру ляльок. Також слід зазначити, що в наш час територія парку віддалена від сучасних «червоних ліній» та житлових масивів. За проектом парк «Руданівський» мав всі основні структурні компоненти. Однак наразі його зональна структура порушена, функціонують лише зона відпочинку та меморіальний комплекс. Парк має розвинену мережу пішохідних доріжок розсосередженого типу. У нас час територія парку «Руданівський» представлена відкритими просторами коротких перспектив та напіввідкритими просторами зріджених насаджень (характерні елементи – солітери, алеї). Територія парку достатньо доглянута, але цілеспрямованого омолодження видового складу не спостерігаємо.

Таким чином, системне створення садів і парків на теренах колишніх залізних рудників Криворіжжя розпочалося у 30-х роках ХХ ст. та набуло масового характеру в 50–60-ті роки ХХ ст. Після 80-х років ХХ ст. відбулася зміна їх балансоутримувачів, зменшення соціального статусу та припинення в повному обсязі витрат на їх утримання. На початок ХХІ ст. серед садів і парків колишніх залізних рудників Криворіжжя в найкращому стані є сад готелю «Park House», де впроваджені надсучасні садово-паркові технології. Парки «Шахтарський» і «Саксаганський» мають офіційний статус районних парків міста. Парк «Тернів-

ський» має неофіційний статус основного парку мікрорайону. Парки «Затишний», біля Палацу культури шахти «Родіна» і «Руданівський» виявилися менш затребуваними для відвідувачів та другорядними для балансоутримувачів, а їх територія лише частково доглянута. Спортивний парк ім. Суворова, а також особливо парк шахти «Гвардійська» є найбільш деструктуровані, територія фактично не доглянута, видовий склад дерев і чагарників деградує.

Загалом, сучасний стан садів і парків колишніх залізних рудників Криворіжжя залежить від «соціального попиту», ступеня їх віддаленості від житлових масивів та технологій балансоутримування.

ВИДОВИЙ СКЛАД І ЧИСЕЛЬНІСТЬ РІДКІСНИХ ВИДІВ ХИЖИХ ПТАХІВ, ЯКІ ЗИМУЮТЬ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «ДЖАРИЛГАЦЬКИЙ»

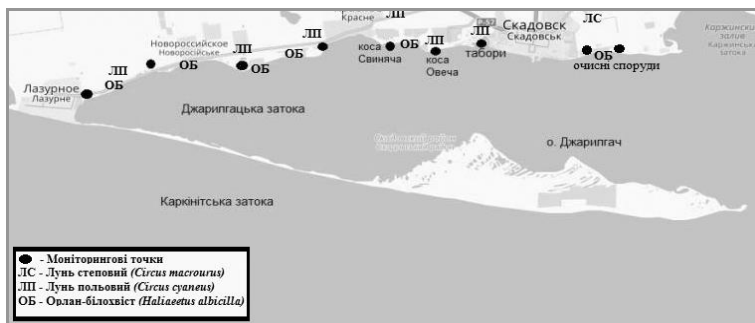
А. Г. Руденко, В. М. Коваленко, В. П. Руденко, Т. А. Коваленко

Національний природний парк «Джарилгацький», УКРАЇНА

Antonia-luis@ukr.net; nppd@ukr.net

Обстеження проводили в зимові періоди 2012–2018 років уздовж північного узбережжя західної мілководної частини акваторії Джарилгацької затоки від м. Скадовськ до с. Лазурне (Херсонська область). Це узбережжя із 2009 року входить до складу Національного природного парку «Джарилгацький» (далі – Парк). Відповідний маршрут був закладений наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років як постійний орнітологічний полігон автообліку птахів і використовується з метою вивчення видового складу, розподілу та чисельності птахів, що зимують на Джарилгацькій затоці та прибережних територіях (рисунк). У дослідженнях ми використовували цей маршрут та раніше розроблену методику [2].

Така методика в повній мірі сприяє збору матеріалу по рідкісних видах птахів, у тому числі й хижих. Щорічно в науковий фонд Парку поступають порівнювальні данні по таких параметрах біології рідкісних

Постійні моніторингові точки обліку птахів, які зимують у НПП «Джарилгацький», та розподіл рідкісних хижих птахів.

видів птахів, які зимують та мігрують: а) фенологічні дати міграцій, місця зустрічей (ділянка, біотоп, координати); б) кількість облікованих особин, по можливості стать і вік; в) час зустрічі, поведінка, види, що супроводжують рідкісних птахів, інше [3].

На межі тисячоліття (1990–2000-х років) на території узбережжя Джарилгацької затоки Чорно-

го моря та о. Джарилгач виявлено 26 видів з ряду Соколоподібні (Falconiiformes). З них до Червоної книги України [5] занесено 15 видів. Як зимуючі зазначені 14 видів, з яких 4 нерегулярно зимують [1].

У зимові періоди 2012–2018 років нами відмічено тільки 10 видів денних хижих птахів. Треба зазначити, що інвентаризація видового складу хижих птахів на даний період триває. На даний час відомо, що в зимовий період зустрічаються лунь очеретяний (*Circus aeruginosus* (L.)), яструб малий (*Accipiter nisus* (L.)), зимняк (*Buteo lagopus* (Pontopp.)), канюк звичайний (*B. buteo* (L.)), підсоколик малий (*Falco columbarius* (L.)),